

تفسیر روانشناختی داستان سلامان و ابدال (مبتنی بر نظریه فردیت یابی کارل گوستاو یونگ)

باقر غباری بناب (استاد تمام، گروه روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشگاه تهران، ایران)
سروش رنجبر (نویسنده مسئول: دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشگاه تهران، sranjbar@ut.ac.ir)

چکیده

هدف: هدف از پژوهش حاضر بررسی فرایند فردیت یابی در داستان سلامان و ابدال و تفسیر روان‌شناختی آن است. روش: در راستای رسیدن به هدف فوق اصل داستان از کتاب‌های معتبر خوانده‌شده و تفاسیر و شرح‌های نوشته‌شده بر آن، ازجمله تفسیرهای کرن مستشرق و فیلسوف معروف فرانسوی و شرح‌های عرفانی ازجمله شرح متفکران ایرانی نیز مورد بررسی قرار گرفت. در تحلیل محتوا از روش هرمنوتیک استفاده شده است و رمزهای به کار گرفته‌شده در داستان با استفاده از روانشناسی یونگی بازنمایی شدند. یافته‌ها: بررسی‌ها نشان داد که هدف نویسنده داستان شرح فرایندهای رشد روانی و معنوی بوده است. این داستان به روایت کرن (۱۳۸۷)، به دو تقریر (هرمسی و سینایی) آورده شده و در نوشته حاضر تقریر هرمسی انتخاب شده است. در این داستان فرایندهای روانی به زیبایی در قالب داستان بیان شده، آیمای اولیه که نمودی بیرونی داشت، رفته‌رفته تلطیف یافته و در سلامان درونی شده است و پس از درونی شدن این انرژی روانی، سلامان توانسته از خودمحوری (خود) به سعادت و یکپارچگی (خویش متعالی) برسد و در پایان داستان، انگیزه ناخودآگاه سلامان و تعلق و دلبستگی به ابدال به انگیزه خودآگاه تبدیل گردید و سلامان به این نتیجه می‌رسد که آنچه در ابدال جستجو می‌کرد در وجود خود نهان بوده است. بحث و نتیجه‌گیری: داستان‌های عرفانی و معنوی همچنان که مولوی می‌گوید شرح حال راستین و واقعی انسان‌ها می‌باشند که فرایند رشد و تحول روانی و معنوی در قالب این داستان‌ها بیان می‌شود و طبق گفته یونگ روان ناخودآگاه جمعی به‌صورت داستان‌هایی با محتوای کهن‌الگویی درمی‌آید که پر از معانی و سمبل و نمادهای مختلف است. داستان سلامان و ابدال نیز از این قاعده مستثنی نیست. این داستان شرح حال نویسنده و سراینده آن است که توانسته روح جمعی را کشف کرده و به روی کاغذ آورد. گشودن نمادهای داستان به ما کمک می‌کند که بدانیم چه عواملی در داستان‌ها باهم ترکیب و یکپارچه می‌گردند تا اینکه انسان‌ها به رشد و بالندگی برسند.

کلیدواژه‌گان: اسلامان، ابدال، خود، خویش، متعالی، آنیما، فردیت یابی

مقدمه

بشنوید ای دوستان این داستان
خود حقیقت نقد حال ماست آن(۱)داستان‌ها شرح حال
راستین و واقعی انسان می‌باشند که بسیاری از صورت‌های ازلی و کهن الگوها در آن‌ها آورده شده‌اند. از
بین داستان‌ها، داستان‌های عرفانی و معنوی نقش ویژه‌ای دارند، این امر بسیار مهم است که بدانیم چگونه
انسان‌ها حالات روحی و روانی خود را در داستان‌ها فراق‌کنی می‌کنند تا بدان وسیله بتوانیم به نحو بهینه به
شناخت از خود دست یابیم. پژوهشگران در تحقیق حاضر درصدد بررسی چگونگی نمایان شدن فرایندهای
روانی در داستان‌های عرفانی و معنوی هستند. از بین داستان‌های عرفانی داستان اسلامان و ابدال انتخاب شده
و با استفاده از روش هرمنوتیک^۱ از نوع تأویل، فرایندهای روانی بررسی و نمادهای داستان به اصل واقعی
آن‌ها بازگردانیده شدند. بسیاری از فرایندهای روانی که در داستان‌ها و آثار هنری مورد مشاهده و ملاحظه
قرار می‌گیرند در عالم خیال صورت می‌پذیرد بدین صورت که انسان‌ها پس از مشاهده و کسب تجربه اولیه
از اتفاقات ملموس، این اتفاقات را درونی می‌سازند و در آن‌ها با توجه به ویژگی‌های شخصیتی و روانی
خود دخل و تصرف‌های لازم را انجام می‌دهند. این گونه خیالات که در ذهن از طریق مشاهده ملموسات
به‌سوی مجردات صورت می‌گیرد خیال متصل خوانده می‌شود (ابن عربی، ۱۳۹۰) که ریشه‌های پردازش
منطقی و خیالی، آن‌ها را از حالت مجسم به‌صورت خیال (تصاویر نورانی) درمی‌آورد. همانگونه که عرفا
بیان نموده‌اند اگر خیال نباشد معرفت و دین وجود ندارد (ابراهیمی دینانی، ۱۳۸۵). در مقابل این اتفاقات
عالم مجردات، در عالم خیال نیز برای انسان‌ها تصاویر متحرک و خیالی در می‌آید تا از این طریق انسان‌ها با
اتفاقات و قوانین عالم عقول آشنا شوند رادولسکو(۲۰۱۴) بیان می‌کند روایت داستان‌ها به معنی تجربه
ناخودآگاه جمعی است. بیشتر داستان‌های عرفانی از ناخودآگاه جمعی^۲ و یا عالم معقولات به عالم خیال
نزول پیدا می‌کنند و در عالم خیال به‌صورت تصاویر در ذهن انسان مجسم می‌شوند همانند خوابی که هنگام
خوابیدن می‌بینیم؛ در تحلیل و بررسی داستان، داستان را مانند خواب و نویسنده داستان را مانند خواب
بیننده و صحنه و محتوا داستان را مانند محتوای خواب میدانیم که در آن قهرمان‌ها برای رسیدن به فردانیت
مسیر خود را به‌سوی کمال پیش می‌برند. داستان‌ها شرح حال باورها، عواطف و احساساتی هستند که در عالم
ناخودآگاه جای دارند و محتوای آن‌ها در داستان‌ها فراق‌کنی می‌شوند، انسان‌ها برای رسیدن فردیت یابی^۳

۱. Hermeneutic

۲ collective unconscious

۳ Individuation